

जाहीरार्त्तिचे दर.

सालील पन्थावर चोकराची
करावी.व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवस' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४(टपाल हंगील माफ)
किरकोळ अंकास
एक आषा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख २७ ऑगस्ट, १९४१

अंक ३५

अर्थ ग्रन्थमाला—पुस्तक ४ थें

सहकार

(हिंदी सहकारी संस्थांचा संसार)

ह्या पुस्तकांत सहकारी संघटनांचें तात्त्विक व व्यावहारिक विवेचन सांगोपांग केलें आहे. मुंबई प्रांतातील सहकारी संस्थांचें स्वरूप व कार्य ह्यांची माहितीहि वाचकांस सुबोध रीतीनें मिळेल, अशी त्यांत व्यवस्था आहे. सहकाराच्या शिक्षणक्रमांत आणि पतपेढ्या, बँका इत्यादि संस्थांशीं संबंध असणाऱ्या सर्व लोकांस तें उपयोगी होईल अशी अपेक्षा आहे. किंमत २ रुपये. ट. ख. निराळा.

लेखकः—प्रो. वा. गो. काळे व श्री. श्री. वा. काळे

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

*Specialising in*Books on Economics, Co-operation, Bank-
ing and Finance, Accountancy and Auditing,
Commerce, Business Organisation, Rural
Reconstruction and allied Subjects.Books on all Subjects and of all Publishers
in India, England and America are readily
supplied at the published Prices.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents.
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

विविध माहिती

कुलाबा वेधशाळा

कुलाबा येथील वेधशाळेचे ठिकाण १८२३ साली निश्चित झाले व १८२६ साली वेधशाळा बांधण्यात आली. तथापि, वेधशाळेचे काम १८४१ साली व्यवस्थितपणे सुरू झाले. १८९९ साली वेधशाळा मुंबई सरकारचे हातांतून मध्यवर्ती सरकारचे नियंत्रणाखाली गेली. १८४१ साली बसविलेला बॅरोमिटर व रेन-गेज ही अद्याप उत्तम काम देत आहेत !

नाताळाची पुर्वतयारी

नाताळाची भेट म्हणून ब्रिटिश युद्ध-बँकास पाठविण्यांत यावयाचीं पारसले छंदनमचे तयार होत आहेत. न्यूझीलंडचे मुख्य प्रधान, मि. ब्रेट फ्रेजर, ह्यांनी अशी ७२ हजार पारसले बांधण्यांत येताना प्रत्यक्ष पाहिलीं.

इंदरनेशनल बँक ऑफ इंडिया, लि.

वरील बँकेची मुंबई येथे शाखा नुकतीच उघडण्यांत आली. बँकेची मुख्य कचेरी अहमदाबाद येथे आहे. यंदाचे वर्षीच ही बँक रोडयुल्ड बँकाचे खादीत दाखल झाली. बँकेचे वसूल भांडवल ६ लक्ष, ४२ हजार रुपये असून तिचेकडे एकूण १७ लक्ष, ७६ हजारांच्या ठेवी आहेत. बँकेची दोन वर्षे नुकतीच पूर्वी झाली.

रोय ज्युबिली

बनारस हिन्दू विश्वविद्यालयाची रोय ज्युबिली वसंत पंचमीचे म्हूर्तावर साजरी केली जाणार आहे.

मिस जेनी जॉनसन

मिस जेनी जॉनसन ह्या सुप्रसिद्ध खी-वैमानिकेच्या आयुःक्रमाची फिल्म तयार करण्यांत येणार आहे.

अहमदाबादमधील गिरण्या

जी. बी. अँड सी. आय. रेल्वेवरील वहातूक बंद पडल्यामुळे अहमदाबाद येथील कपास कापडाच्या गिरण्यांस कोळशाचा भयंकर तुटवडा भासू लागला आहे. पावसायुळे रेल्वे लाईन आणखी नायुक्त झाली तर काही गिरण्यांस कोळशाच्या आभावी उत्पादन थांबविले जाणेल. विदेशी कपास बापरणाच्या गिरण्यांसहि हीच अडचण भासत आहे.

युद्ध जिंकण्याची तयारी

जुरूर पडल्यास १९४३ सालअखेरहि युद्ध चालू राहिल, आणि त्या वर्षी लागणाऱ्या मालाच्या उत्पादनासंबंधी ग्रेट ब्रिटन व अमेरिका सहकार्याने विचार करतील, असे प्रेसिडेंट रूझवेल्ट एका मुलासर्तीत म्हणाले.

पदवीदान समारंभ

ईस्टर्न ग्रुप कॉन्सिल्वरील ऑस्ट्रेलियन प्रतिनिधि, सर बर्ट्रेम स्टीव्हन्स, हे म्येसूर विश्वविद्यालयाच्या पदवीदानप्रसंगी उपदेश-पर भाषण करणार आहेत.

रेडिओची वाढती लोकप्रियता

गेल्या जुलैअखेर ब्रिटिश हिंदुस्थानांत एकूण १ लक्ष ३४ हजार रेडिओचे परवाने अंमळतात होते. पूर्वीच्या वर्षांच्या मानाने हा आकडा २५,७१६ एवढ्याने अधिक आहे. जुलै महिन्यांत ३१,९११ परवाने देण्यांत आले, त्यापैकी ४,३४२ नवे होते.

फर हा विम्याचा हत्ताच होय !

“ वाढता कराचा बोजा हा आयले सर्वस्व नाहीसे होऊ नये, ह्यासाठी उतरलेल्या विम्याचा हत्ताच होय, असे समजले पाहिजे व त्या हद्दीने हत्त्याची रकम अवास्तव आहे, असे म्हणता येणार नाही. ”—इंपीरिअल बँकेच्या अध्यक्षोंचे भाषण

पगारवाढ

मद्रास सरकारने आपल्या नेकरांच्या पगारांत दरमहा एक रुपया अशी वाढ केली आहे. मद्रास शहरातील ४० रुपये पगारा-साठी व मद्रास शहराबाहेरील ३० रुपये पगारासाठी लोकरांस ही पगारवाढ मिळेल.

गरीबांचे दुकान

वीस व त्यापेक्षा कमी नंबरांच्या सुतांचे वीस प्रकारचे कापड मार्चे, एमिल अथवा मे महिन्यांतील दराने विकण्यासाठी एक ‘गरीबांचे दुकान’ उघडण्याचे मंगलोर येथील कापड व्यापाऱ्यांनी ठरविले आहे.

रशियास कर्ज

रशियाने अमेरिकेकडे कर्ज मागितलेले नाही, परंतु अप्रत्यक्ष रीतीने त्याने तसे सुचविले आहे.

पारशी विवाह

१९४० साली एकूण ५९४ पारशी विवाह मुंबई प्रांतांत नोंदण्यांत आले.

स्पेशल मॅरेज अँक्ट

स्पेशल मॅरेज अँक्टान्वये म्हणजे नोंदणी पद्धतीने मुंबई प्रांतांत १९४० साली २७० विवाह झाले.

मृत्युपत्रे

१९४० साली मुंबई प्रांतांत एकूण १,९०८ मृत्युपत्रांची नोंद झाली. १९३९ सालाचा तत्सम आकडा १,८६१ आहे.

सैनिकांसाठी विड्या

ऑमिनिटीज फॉर टूस फंडाने जानेवारी, १९४१ पासून आतापर्यंत हिंदी सैनिकांसाठी एक कोटि विड्या परदेशी पाठविल्या आहेत.

सिखिक मार्ड

मुंबई प्रांतातील सिखिक मार्डाची संख्या ४,८३० आहे.

खुंबई प्रांतांत मोटार चालविण्याचे परवाने

जुने, पुनः दिले नव्याने दिले

१९३८-३९ ४५,७१३ ९,४७९

१९३९-४० ४३,०७३ ९,९६५

३% १९४१ चे कर्ज-रोले

सरकारच्या ता. ११ ऑगस्टच्या जाहीरनाम्यास अनुसरून ३% १९४१ चे एकूण ८ कोटि, २६ लक्ष रुपयांचे कर्ज-रोले इतर कर्जरोल्यांत रूपांतर होण्यासाठी दाखल झाले. म्हणजे, २ कोटि, ४१ लक्ष रुपयांच्या कर्ज-रोल्यांची परतफेड रोखीने होईल.

चीनसाठी अमेरिकन विमाने

बर्मी रोडवरील वहातुक जपानी बाँबगोळ्यांस बळी पडण्याचा संभव आहे, तेव्हा त्या भागांतून वहातुक करण्यासाठी ३५ लक्षरी विमाने चीनला पुरविण्याचे अमेरिकेने ठरविले आहे. ही ३५ विमाने ८५० मोटार ली-यांचे काम करतील.

अनुक्रमणिका

शुद्ध	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ११०	व्यापाराच्या निबंधणाची
२ रशियाचें लढाऊ धोरण १११	योजना—सर्वांचे बचत
३ युद्ध आणि हिंदुस्थानची	करण्याचें महत्त्व
आर्थिक व्यवस्था ... ११२	५ लढायाचा फायदा ... ११५
४ स्फुट विचार ... ११३	६ बंद पडलेल्या बँका ११६
सर मॉरिस न्यार यांचे	७ सहकारी बँकांचे
भाषण—शिक्षणाचा प्रश्न	अहवाल ... ११७
कसा सुटेली—आयात	८ विविध माहिती ... ११८

अर्थ

बुधवार, ता. २७ ऑगस्ट, १९४१

रशियाचें विलक्षण चिकाटीचें लढाऊ धोरण

लेनिनग्राड, मॉस्को व क्रिएम्ह हीं शहरें डोक्यांपुढें ठेवून जर्मनीनें रशियामध्ये आपल्या फौजा पुढें दामटण्याची शिकस्त चालवली आहे. एकदा हातीं घेतलेली रशियन मोहीम वरील ठिकाणें गाठली जाईपर्यंत बंद ठेवणें हिटलरला शक्य नाहीं. ह्या साठी आपल्या फौजा व लढाऊ सामुग्री ह्यांचा रशियाकडून होत असलेल्या जबरदस्त नाशाची पर्वा न करता त्यांनीं उत्तरेपासून दक्षिणेपर्यंतच्या सर्वद समरांगणावर चढाई चालू ठेवली आहे. लेनिनग्राड व युकेन ह्यांच्या बाजूस चाललेल्या लढायांत रशियन सैन्यानीं दासवलेलें शौर्य व चिकाटी हीं सरोवर आश्चर्यकारक आहेत. युकेनचा प्रदेश सुर्गाक असून त्यांत रशियाचे लोसंडाचे वगैरे मोठे कारखानेहि आहेत. त्याचप्रमाणें, काळ्या समुद्रावरील निकोलेव्ह व ओडेसा हीं महत्त्वाचीं बंदरेंहि त्यांत आहेत. ह्यामुळे जर्मन सेनानींचा मुख्य प्रयत्न युकेन प्रांत हस्तगत करण्याचा आहे. ह्या मोहिमेंत जर्मनीनें रुमानिया, हंगेरी वगैरे देशांच्या फौजा आपल्या मदतीस घेतल्या आहेत. प्रतिस्पर्धांच्या फौजेस एका बाजूनें वेदा घालायचा म्हणजे तो उडत्या बाजूनें कानांत घरतां येतो हें जर्मनीचें रणांगणावरील धोरण आहे. युकेनमध्ये उत्तर व पूर्वे ह्या दिशांनीं रशियन फौजांस घेण्याचा जर्मन सेनानींचा बेत होता. पण व्यवस्थित रीतीनें आपल्या फौजा दक्षिणेकडून काढून घेऊन माघार घेण्यांत रशियन लष्करी अधिकाऱ्यानीं विलक्षण कौशल्य दाखवले आहे. हळू-हळू मागें हाडून आपल्या फौजेची फळी संतुस फोडूं वावयाची नाहीं ह्या प्रकारच्या लष्करी दाबण्यांत रशियन सेनाधिकाऱ्यानीं चांगलें यत्न संपादन केले आहे. शत्रूच्या हातीं कोणताहि उपयुक्त शिबस लायूं नये अशी त्यांची तजवीज असते, ह्या कारणानें जर्मन फौजेची प्रगति शाली तरी तिचा जर्मनीस उपयोग होत नाहीं. अमेरिका व इंग्लंड ह्यांचे सहाय रशियास पोहोचूं लागल्याकारणानें पूर्वेकडील युद्ध लवकर संपवून मोकळे होण्याची हिटलरची कल्पना होती, ती विफल झाली आहे. रशियामध्ये मन्युष्यबळ

विपुल आहे आणि तो देश अफाट आहे. बेल्जम किंवा फ्रान्स ह्यांच्यासारखी तेथें परिस्थिति नाहीं. हिटलरशाहीचा पूर्ण नाश होईपर्यंत प्रस्तुत युद्ध चालणार ह्यांत शंका राहिलेली नाहीं आणि रशियन मोहिमेंत जर्मनीची कितीहि प्रगति झाली तरी ती हिटलरला उपकारक न होत असायकारकच ठरणार आहे. रशियन मुलखांत असलेली फौजा ह्यां बुसतील त्या मानानें हिटलरच्या अडचणी वाढणार आहेत. पादाक्रांत केलेल्या इतर देशांत मागें लोकांचें असमाधान वाढत चाललें असून तेथें त्यानें उभा केलेला सत्तेचा डोळारा डळमळू लागला आहे. प्रत्यक्ष जर्मनीमध्ये ब्रिटिश व रशियन विमानांच्या हल्ल्यांमुळे कारखान्यांचे व बंदरांचे अतोनात नुकसान होत असून तें सहन करण्याची शक्ति जर्मन जनतेमध्ये शिथळ रहावयाची नाहीं. बाहेरील विजयाच्या भपकेवार बातम्यांवर आपल्या लोकांस सुलत ठेवण्यांत हिटलरला किती वेळ यश येणार ? प्रेसिडेन्ट रूझवेल्ट व मि. चार्ल्स ह्यांच्या भेटींत झालेली चर्चा आणि त्यानीं आसलेले युद्धाचे कार्यक्रम ह्यांचे योगानें हिटलरच्या चढाईच्या योजनांस तो बसणार आहे. तसेंच, फ्रान्स व जपान ह्यांची इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचे विरुद्ध उठावणी करण्याचे त्याचे बेत हाणून पाडले जाणार आहेत.

रशियातील मोहीम चालली असताना अमेरिका व इंग्लंड ह्यांचे सहाय आपल्या प्रतिस्पर्धांस पोहोचूं नये ह्या हेतूनें हिटलरनें जीं सटपट चालवली आहे तिचा एक महत्त्वाचा भाग म्हणून जर्मनी व व्हिशी सरकार ह्यांचेमध्ये तह झाल्याची बातमी आली आहे तिच्याकडे बोट दाखवितां येईल. आफ्रिकेतील फ्रेंच बंदरें जर्मनीच्या स्वाधीन करण्यांत यावीं म्हणजे तेथून इंग्लंडला व अमेरिकेस आपणांस उपद्रव देतां येईल ह्या उद्देशानें त्याविषयीची अट हिटलरनें वरील करारांत घातली आहे. इतर फ्रेंच वसाहतीतील कच्च्या मालाचा फायदा फ्रान्स व जर्मनी ह्यांनीं सहकार्यानें घ्यावा, आल्सेस व लॉरेन हे प्रांत जर्मनीस परत मिळावे, त्याच्या मोबदल्यांत फ्रान्सला बेल्जमचा एक तुकडा तोडून दिला जावा आणि फ्रान्समधून पुष्कळसे जर्मन सैन्य परत नेण्यांत यावें अशा अर्थाच्या अटी नवीन होणाऱ्या तहांत आहेत असें म्हणतात. रशियाचा समाचार घेतल्यानंतर जर्मनी आफ्रिकेंत मोहीम चालू करणार आणि इजिप्त जिंकून तो देश इटलीचा वाटा म्हणून मुसोलिनीस बक्षिस देणार असाहि त्या तहांत एक बेत दाखल असल्याची बंधता आहे. रशियास घेण्याचा दुसऱ्या दिशेनें जर्मनीचा यत्न चालला आहे तो इराणच्या बाजूनें आहे असें दिसतें. इराणमध्ये जर्मन लष्करी अधिकारी इराकप्रमाणें लुडबुड करीत असल्याची बातमी समजल्यावरून रशिया व इंग्लंड ह्यांनीं इराणच्या सरकारास त्या बाबतींत निश्चन सूचना केली आहे. जर्मनी इराणला रशिया व इंग्लंड ह्यांचे विरुद्ध चियावीत असल्याचा दाट संशय आहे. लेनिनग्राडवर जर्मन व फिनिश सैन्ये गर्दी करीत आहेत, पण त्या सहराचा निकराचा बचाव करण्याचा आपला निश्चय रशियन सेनानींनीं जाहीर केला आहे. रशियन मोहीम हिटलरची हाटें सिव्हासिद्धी केल्याबाजून रहात नाहीं हें तिच्या विषयीच्या ताज्या बातम्यांवरून स्पष्ट दिसत आहे.

युद्ध आणि हिंदुस्थानची आर्थिक व्यवस्था

मो. काळे ह्यांनीं मुंबईच्या रेडिओवरून केलेले भाषण

(ऑल इंडिया रेडिओ, मुंबईचे डायरेक्टर ह्यांच्या परवानगीनें प्रसिद्ध करण्यांत येत आहे.)

हिटलरशाहीनें युरोपातील लहान-मोठ्या राष्ट्रांच्या स्वातंत्र्याचा बळी घेऊन इटली व जपान ह्या दोस्तांच्या सहाय्यानें आपल्या सत्तेचा विस्तार आफ्रिका, एशिया व अमेरिका ह्या संज्ञामध्यें करण्याचा घाट घातला, तेव्हां हिंदुस्थानच्या मध्यवर्तित्वामुळे लढाऊ सामुग्रीच्या पुरुषव्याचे बाबतीत ह्या देशास अत्यंत महत्त्वाचें स्थान प्राप्त झाले. विविध प्रकारांच्या लढाऊ मालाच्या उत्पादनाची तरतूद ह्या देशांत मोठ्या प्रमाणावर चालू करण्यांत आली. गेल्या वर्षांत युद्धाचें क्षेत्र युरोपांतून पूर्वकडे पसरत गेलें असून ते हिंदुस्थानाच्या सरहद्दीस मिळूं पहात आहे. हिटलरशाहीच्या पाडावाची तयारी इंग्लंड, अमेरिका व ब्रिटिश साम्राज्यांतील देश ह्यांनीं सहकार्यानें व योजनात्मक पद्धतीनें चालू केली. संबंद जगास व्यापू पहाणाऱ्या प्रस्तुत युद्धाचे स्वाभाविक परिणाम हिंदुस्थानच्या व्यापार, उद्योगधंदे व सरकारी उत्पन्न-सर्व ह्यांवर होणें तर अपरिहार्यच होतें. तथापि, ह्या देशानें हिटलरशाहीशीं चाललेल्या संयुक्त संग्रामात स्वतःचें कर्तव्य पसरत विविध कार्ये करण्याची जबाबदारी उचलली, तिच्या योगानें हिंदी आर्थिक घटनेचा व व्यवहारांचा योग्य मेळ युद्ध परिस्थितीशीं चालण्याची कामगिरी येथील राष्ट्रीय सरकारास यशस्वी रीतीनें पार पाडावी लागत आहे. अंतर्गत द्वेषध्व, बाहेरच्या देशांची व्यापार, बाजार-भाव, चलन, परराष्ट्रीय हंडणवाळ, सरकारी कर व कर्जे इत्यादि विविध आर्थिक बाबतींत युद्धपरिस्थितीमध्यें विलक्षण घडामोडी होत असतात. त्यांचे धोमेदोरे नीट हातीं ठेवून आर्थिक व्यवहारांचें नियमन सरकारास आणि मध्यवर्ती बँकेस करावें लागतें. सरकारी पैशाचे व्यवहार ह्या बँकेचे मार्फत होत असल्यानें राष्ट्राच्या आर्थिक व्यवस्थेस बदलणाऱ्या युद्ध परिस्थितीत योग्य घडण लावून व्यापार, चलन, हंडणवाळ, कर्जे ह्यांचे संबंधांत निरनिराळ्या घडामोडींचा मेळ तिला कुशळतेनें घालावा लागतो.

हे अत्यंत महत्त्वाचें कार्ये कसें चालवें आहे ह्याची ताजी माहिती रिसर्व्ह बँक ऑफ इंडियानें स्वतःच्या व्यवहारांचा गेल्या वर्षाबाबतचा वृत्तांत नुकताच प्रसिद्ध केला आहे त्यावरून मिळण्याचें उत्कृष्ट साधन जनतेस उपलब्ध झालें आहे. त्या बँकेच्या वार्षिक सभेचे प्रसंगी तिचे गव्हर्नर, सर जेम्स टेलर, ह्यांनीं विद्वी येथें गेल्या आठवड्यांत भाषण केले त्यामध्यें सदरहू माहितीतील प्रमुख बाबींचे विस्तृत विवेचन आलें आहे. तसेंच, चलन, हंडणवाळ, व्यापार, सरकारी कर्जे ह्यांचे संबंधांत गेल्या वर्षाविषयींचा अहवाल रिसर्व्ह बँकेच्या मार्फत अलीकडेच प्रसिद्ध झाला आहे. त्यांत सविस्तर माहिती आकड्यांसहित देण्यांत आली आहे. युद्धकार्ये व युद्धपरिस्थिती ह्यांचे संबंधांत आर्थिक महत्त्वाच्या कोणत्या घडामोडी झाल्या आणि हिंदुस्थान आलेल्या तद्विषयक प्रसंगास कसें तोंड देत आहे ह्याची कल्पना घेण्यास रिसर्व्ह बँकेनें जनतेच्या उपयोगासाठी प्रसिद्ध केलेल्या निरनिराळ्या रिपोर्टांचे योगानें भरपूर सहाय मिळालें आहे. ह्या संबंधांतील ठळक बाबींचा आतां विचार करूं.

किंमतीत वाढ

हिंदुस्थान हा कुचिप्रधान देश असल्यानें शेतीच्या मालाच्या

किंमती पढणें बहुजन समाजाच्या प्रातीच्या व राष्ट्राच्या रोजच्या रहाणीच्या हद्दीनें अनिष्ट असतें. प्रस्तुत युद्धाच्या परिस्थितीत कपास, ताग, गळिताचीं धान्ये इत्यादि कच्च्या मालाचें युरो-पांतील गिऱ्हाईक तुटलें आहे आणि ह्या कारणानें नेहमीची मागणी मर्यादित होऊन त्याच्या किंमती पढणें स्वाभाविक होतें. गेल्या वर्षाच्या म्हणजे १९४० च्या जून महिन्यांत फ्रान्समध्ये जर्मनीचा विजय झाला तेव्हां हिंदी बाजारवर मंदीची छाया पसरली, पण हळूहळू किंमतीचें मान थोडें चढत गेलें! युद्ध सामुग्रीचा पुरवठा वाढवण्याचे प्रयत्न ह्या देशांत जसजसे अधिकाधिक होत गेले, तसतशी मालाला स्थानिक मागणी वाढू लागून बाजारभाव चढू लागले. कच्च्या व पक्क्या सर्व जातीच्या मालाच्या किंमतींत चढ साधका झाला नाही. कच्च्या मालापेक्षा पक्क्या मालाच्या किंमती अधिक चढत्या आणि कच्च्या मालाचे संबंधांतहि प्रत्येक प्रकाराच्या मालाचे मागणी-पुरवठ्याचे परिस्थितीस अनुसरून कमी-अधिक चढ-उतार झाला. मागील महा-युद्धाचे पूर्वीचे वर्षांतील मालाच्या घाऊक किंमतीची सरासरी १०० होती असें मानलें तर १९४० सालाच्या जून महिन्यांतला हा तुलनात्मक तत्सम आंकडा ११४ झाला, नोव्हेंबरांत १२२ पर्यंत चढला आणि पुढील महिन्यांत ११९ ते १२१ ह्या आकड्यांचे मध्यें राहून असेर जून १९४१ मध्यें तो १२८ वर गेला. साण्याच्या घान्यांच्या किंमतीचा निदर्शक आंकडा १९४० च्या जूनमध्ये ९५ होता, तो १९४१ च्या जूनमध्ये ११४ झाला आणि डाळींच्या किंमतीचा आंकडा ९७ चा ९९ झाला. हिंदी साखरेचें उत्पादन, विशेषतः सयुक्त प्रांतांत, मर्यादेच्या बाहेर वाढल्याकारणानें तिच्या किंमतीत घट झाली परंतु चहाचा इंग्लंडमध्ये चांगला सप झाल्यामुळे त्याच्या किंमतीत विलक्षण वाढ झाली. हिंदुस्थानाच्या व्यापारांत कपाशीस महत्त्वाचें स्थान आहे, परंतु ह्या मालाच्या किंमतीत गेल्या जून असेर थोडी घट झाली. तथापि कापसाच्या व तागाच्या मालास सरकारी युद्धसामुग्री बाबतीची मागणी आली म्हणून त्याची किंमत आणखी साठी गेली नाही. कापसाच्या व तागाच्या पक्क्या मालाच्या किंमती मात्र चढल्या.

परराष्ट्रीय व्यापार

हिंदुस्थानच्या परराष्ट्रीय व्यापाराकडे लक्ष दिलें असतां त्यावर युद्धक्षेत्राच्या विस्ताराचे झालेले परिणाम स्पष्ट दिसतात. मे, १९४१ असेरच्या ११ महिन्यांचे मुदतीत हिंदुस्थान व ब्रह्मदेश ह्यांच्या बिनसरकारी निर्गतीची एकूण किंमत सुमारे १८० कोटि रुपये भरली. त्यापूर्वीच्या त्याच ११ महिन्यांतील निर्गतीचा आंकडा २१६ रुपये इतका होता. वरील मुदतीतले ह्या दोन देशांच्या आयात व्यापाराच्या किंमतीचें एकत्रित तत्सम आंकडे अनुक्रमेण १३२ कोटि व १३६ कोटि रुपये असे होते. अमेरिका, इंग्लंड, ब्रिटिश साम्राज्यांतील इतर देश व दोस्त राष्ट्रे ह्यांसच हिंदुस्थानचा व्यापार मर्यादित होणें युद्ध परिस्थितीमुळे अपरिहार्य आहे हें येथें लक्षांत ठेवत पाहिले. तसेंच, वहातुकीच्या मार्गीतील अडचणीमुळे बाहेरील व्यापाराच्या व्यवहारांत अडथळा उत्पन्न झाला आहे हेंहि विसरतां कर्ना नये. ह्या देशाच्या आयातीपेक्षा निर्गतीची किंमत नेहमी अधिक असते. ती १९४०-४१ मध्यें तशीच होती, पण १९३९-४० सालाच्या मानानें ह्या दोहोंतला फरक सुमारे ३३ कोटि रुपयांनी कमी गेल्या वर्षी झाला. (अपूर्ण)

स्फुट विचार

सर मॉरिस ग्वायर ह्यांचे भाषण

हिंदुस्थानातील शिक्षणासंबंधीत कोणीही बोलू लागला की हा देशातील तरुणांचा पदव्यांविषयीचा हव्यास आणि विद्यापीठांचे स्वतःच्या उच्च ध्येयाकडे व मुख्य उद्देशाकडे दुर्लक्ष ह्या विषयांचा उल्लेख करणे त्यास अपरिहार्य वाटते असा अनुभव आहे. सर मॉरिस ग्वायर ह्यांनी गेल्या आठवड्यांत मुंबई विश्वविद्यालयाच्या पदवीदान समारंभाचे प्रसंगी भाषण केले त्यांत ह्या प्रश्नावर आपले ह्या तऱ्हेचे विचार त्यांनी व्यक्त केले. शिक्षणदान हा हिंदुस्थानांत कित्येक लोकांचा फायदेशीर धंद्याचा होऊन बसला आहे आणि त्यामुळे त्यांतून नफा उकळण्याच्या उद्योगांत शिक्षणाचे उच्च ध्येय टिकवण्याचे कार्य स्थिति हातून धरू शकत नाही असे ते म्हणाले. पदव्यांच्या मार्गे लागून कॉलेजाकडे धाव घेणाऱ्या हिंदी तरुणांनी दुसरे काय करावे हे सांगण्याची जबाबदारी फारच थोडे टीकाकार स्वतःवर घेतात. पोटापाण्याचा व्यवसाय हस्तगत होण्यास सहाय ह्या दृष्टीने विश्वविद्यालयाच्या पदव्यांकडे तरुण पहातात ह्यांत संशय नाही. परंतु इत्याजनांचे दुसरे मार्ग त्यांस मोकळे झाल्यावांचून कॉलेजांत विद्यार्थ्यांची गर्दी होत राहणे अपरिहार्य आहे. देशाची आर्थिक स्थिति झापाट्याने सुधारणे आणि व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांमध्ये शिरकाव होण्याची संधि हिंदी तरुणांस लाभणे हाच त्यांची कॉलेजांत गर्दी होण्यावर उपाय आहे. शिक्षकांचा व शिक्षणाचा दर्जा चढला पाहिजे ह्या नाबतीत सर मॉरिस ग्वायर ह्यांच्या सारखेच सर्वांचे मत आहे, पण हाहि प्रश्न पुन्हा पेशाचा आहे. युद्धकाळांतहि शिक्षणावरील सर्वांस कात्री लावली जाऊ नये एवढेच नव्हे तर तो वाढला तरी तें इष्टच आहे हे त्यांचे म्हणणे सर्वस पटण्यासारखे आहे. सर्व वर्गांच्या व भिन्नभिन्न स्थितीतल्या लोकांच्या जीवनास इष्ट वळण लावण्याची जबाबदारी त्यांनी विश्वविद्यालयांवर टाकली आहे पण केवळ तरुणांना पदव्या मिळवणे अवघड केल्याने हा हेतु कसा साध्य होईल हे समजत नाही.

शिक्षणाचा प्रश्न कसा सुटेल ?

हिंदी विश्वविद्यालयांतून दर वर्षी बाहेर पडणाऱ्या तरुणांची वाढती संख्या व त्यांचेमध्ये पसरणारी बेकारी, कॉलेजांत वाढणारी विद्यार्थ्यांची गर्दी, शिक्षण व शिक्षक ह्यांची असमाधानकारक स्थिति, शिक्षणाचे व्हावयाच्या मानसिक व नैतिक इष्ट परिणामांचा अभाव इत्यादि दोष सामान्यतः नजरेत भरण्यासारखे आहेत आणि त्यांकडे सर मॉरिस ह्यांनी लक्ष वेधले. कोणत्या विद्यार्थ्यांस कॉलेजांमध्ये प्रवेश मिळाला ह्याविषयीची कसोटी विश्वविद्यालयांनी कठिण केल्यास पदव्या मिळवू इच्छणाऱ्या तरुणांची संख्या मर्यादित होईल आणि बेकार पदवीधरांचा प्रश्न सुटल्याचा भास होईल हे सर्व. तसेच, विश्वविद्यालयीन शिक्षण घेण्याची पात्रता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसच कॉलेजांत प्रवेश मिळून उच्च शिक्षणाचा दर्जा वर जाईल ह्यांत संशय नाही. तथापि, ह्या उपायाने शिक्षणाचा व बेकारीचा प्रश्न सुटण्यास सहाय होणार नाही. त्याकरिता शिक्षणक्रमांत व शिक्षण पद्धतींत आमुलाखत बदल व्हावा लागेल. कारकुनी पेशाची ठायकी देणारे शिक्षण हायस्कुलांत सरहा मिळते त्याच्या ऐवजी निरनिराळ्या व्यवसायांचे, यांत्रिक व व्यापारी शिक्षण देण्याची सार्वत्रिक तजवीज व्हावी

लागेल. सध्याची मॅट्रिक परीक्षा हा पोटापाण्याच्या उद्योगाचा दरवाजा आहे अशी आजची प्रचलित कल्पना जाऊन तिच्या जागी शेती, व्यापार, कारखानदारी, हस्तक्यवसाय ह्यांची तर्णस गौडी लागेल व त्यांकडे त्यांची प्रवृत्ति होईल अशी व्यवस्था झाली पाहिजे. मुंबई प्रांतांत कोही सरकारी हायस्कुलांचे रूपांतर ह्या मार्गाने सरकारने केले आहे. तो उपक्रम भावी सुधारणेचा सूचक आहे. सारांश, शिक्षण पद्धतीची सुधारणा व्यापक व विविध स्वरूपांत झाली पाहिजे. केवळ विश्वविद्यालयाचे हातून हा अवघड प्रश्न सुटणार नाही.

आयात व्यापाराच्या नियंत्रणाची योजना

सध्यासारख्या सर्व जगास व्यापाराच्या युद्धांत इतर देशांप्रमाणे हिंदुस्थानचा परराष्ट्रीय व्यापार मर्यादित झाला तर त्यांत आश्चर्य नाही, एवढेच नव्हे तर राष्ट्रीय सरकारास युद्ध सामुग्रीच्या पुरवठ्यास व्यापारांत अग्रस्थान थावे लागते आणि परराष्ट्रीय इंधनावळीची योग्य व्यवस्थाही करावी लागते. हिंदुस्थान सरकारने आयात व्यापाराच्या नियंत्रणाची योजना केली आहे तिच्याकडे ह्याच दृष्टीने पहाणे आवश्यक आहे. आयात होणाऱ्या मालाच्या दोन याद्या तयार करण्यांत आल्या आहेत. पहिल्या यादीतील जिनसांच्या आयातीचे नियंत्रण त्यांच्या संबंधातील घाऊक व्यापाऱ्यांच्या मार्फत करणे सोयीचे असल्याचा अनुभव आहे. रंग, वर्तमानपत्रांचा कागद, अल्पमिनिमम इत्यादि माल ह्या सदरांत येतो. दुसऱ्या यादीतील यंत्रसामुग्रीसारखा माल ह्या पद्धतीने नियंत्रित करता येत नाही. ह्या मालाचा पुरवठा आता बहुतेक अमेरिकेकडून होणे अपरिहार्य झाले आहे आणि त्या देशाची इंधनावळीच्या संबंधांत सास स्वतंत्र योजना करावी लागली आहे. ह्या कारणाने हिंदुस्थानांत कोणास यंत्रसामुग्रीसारखा दुसऱ्या यादीमधला माल बाहेरून आणावयाचा असेल तर त्या विषयीची माहिती हिंदुस्थान सरकारास देऊन त्यांच्या परवानगीने आयातीचा व्यवहार झाला पाहिजे असे जाहीर करण्यात आले आहे. युद्ध परिस्थितीत कोणत्या मालाच्या आयातीस प्राधान्य थावे हे सरकाराने ठरवले पाहिजे. ह्याकरिता ज्यांस विशिष्ट जातीचा माल आयात करावयाचा असेल त्यांस न्यू दिव्ही येथील चॉफ कंट्रोल ऑफ स्टोअर्स ह्यांकडे अर्ज करावे लागतील, घंदेवाल्यांचे व व्यापाऱ्यांचे ह्या नवीन सरकारी योजनेकडे लक्ष वेधणे आवश्यक आहे.

स्वर्चात वचत करण्याचे महत्त्व

व्यवहारांत योग्य मर्यादेच्या बाहेर चळण सेळण्याचे दुष्परिणाम राष्ट्रास भोगावे लागतात ह्याचा फट्टु अनुभव मागे आल्यामुळे जगातील सर्व देशांत ह्यासंबंधांत तेथील सरकारांकडून विशेष दक्षता बाळगण्यांत येत आहे. जनतेच्या हातांत चळण सेळणे म्हणजे पदार्थ विकत घेण्याची शक्ति तिला त्या मानाने प्राप्त होणे होय. युद्ध-परिस्थितीत सामान्य लोकांनी खरेदी करावयाच्या जिनसांचा पुरवठा मर्यादित होत असतो आणि ह्या मर्यादित प्रमाणातील मालास अमर्याद मागणी आली असता त्याच्या किंमती मरुदक्षता आणि राष्ट्राची आर्थिक घडी बिघडून जाते. युद्ध-सामुग्रीवर राष्ट्राचा सर्व मुख्यलेंकून केला जाणे अगत्याचे असल्याने चळण म्हणजे पदार्थ विकत घेण्याचे सामर्थ्य राष्ट्रीय सरकाराच्या हाती पकवणे आवश्यक

आहे. कॉमन्स सभेत आपलें अंदाजपत्रक पुढें मांडतांना ब्रिटिश फुडगंधीसांनीं कर, सरकारी कर्ज व जनतेची बचत ह्यांचे परस्पर संबंध स्पष्ट करून लोकांनीं आपल्या सर्वांत काटकसर घडवून आणण्याचें महत्त्व त्यांनीं प्रतिपादलें होतें. त्यांच्या ह्या विवेचनाची आठवण इंग्रिजल बँक ऑफ इंडियाच्या मद्रास येथें गेल्या आठवड्यांत झालेल्या वार्षिक सभेचे प्रसंगी तिचे अध्यक्ष, मि. हॉडसन, ह्यांनीं करून दिली आणि हिंदुस्थानांत लोकांनीं पैशाची बचत करण्याची आवश्यकता किती आहे ह्याचें स्पष्टीकरण केलें. युद्ध-परिस्थितींत देशाचे आर्थिक व्यवहार कोणत्या तत्वावर चालवे ह्याची फोड करून सांगतांना ते म्हणाले की, "लोकांनीं उत्पादन वाढवावें आणि स्वतःच्या माळाचा वापर मर्यादित करावा" ही युद्धकाळांतली यशाची गुलकिल्ली आहे. चलन वाढून बाजारभाव मडकण्याचे नसतील तर व्यक्तींच्या खरेदी-विक्रीच्या व्यवहारांचें नियंत्रण ह्यालें पाहिजे आणि तें लोकांनीं स्वार्थत्यागपूर्वक स्वतःच करणें इष्ट होय असे त्यांनीं सांगितलें. जनतेच्या प्रासंगिक मोठा भाग करींच्या मार्गांनीं सरकार स्वतःच्या तिजोरीकडे आकर्षून घेतें आणि लोकांनीं वापरावयाच्या निजसांचें नियंत्रण करून त्यांची क्रयशक्ती मर्यादित करते. युद्धपरिस्थितींत लोकांच्या सर्वाधिकपणास पायबंद घालणें हें सरकारी करांचें सर्वमान्य धोरणच असतें. तथापि, जनतेनें स्वतःच आपला सर्च समजूतदारपणानें मर्यादित केल्यास युद्धकार्यास ती अत्यंत उपयुक्त मदत होते. चळनाचा समाजांत होणारा फैलाव, त्यायोगें बाजारभाव मडकण्याची भीति आणि जनतेनें स्वतःचा सर्च कमी करून ही आपत्ति येऊं न देण्यास सहाय करण्याचें महत्त्व ह्या गोष्टींचा परस्पर संबंध मि. हॉडसन ह्यांनीं आपल्या भाषणांत विस्तृत केला त्याकडे सर्वांचें लक्ष वेधलें जाणें आगत्याचें आहे. त्यांनीं मुचवलेली बचत लोकांनीं न केल्यास होणारे दुष्परिणाम त्यांसच सोसावे लागल्या-वांचून रहाणार नाहीत, हें त्यांनीं विसरूं नये.

श्री. न. गं. आपटे, ह्यांची निवड

इंग्रिजल कॉन्सिल ऑफ अग्रिकल्चरल रिसर्चच्या गव्हर्निंग बॉडीवर मराठा चेंबराच्या कार्यकारी मंडळाचे सभासद श्री. न. गं. आपटे यांची फेडरेशन ऑफ इंडियन चेंबर्स ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीतर्फें निवडणूक झाली आहे. शेतकी निषयक संशोधनाचें कार्य ह्यांनीं वेगान्या ह्या संस्थेचें अडव्यायसरी बोर्ड व गव्हर्निंग बॉडी असे दोन विभाग आहेत. गव्हर्निंग बॉडीचे, प्रांतिक शेतकी खात्याचे मंत्री, मध्यवर्ती विधिमंडळाचे तीन सभासद, युरोपियन व्यापारी गटाच्या एक प्रतिनिधि, हिंदी व्यापारी संस्थांच्या फेडरेशनचा एक प्रतिनिधि, अडव्यायसरी बोर्डातर्फें दोन प्रतिनिधी, इत्यादि सभासद असतात व व्हाइसरॉयांच्या एक्सिक्यूटिव्ह कॉन्सिलचे शेतकी खात्याचे सभासद हे गव्हर्निंग बॉडीचे अध्यक्ष असतात. हिंदी व्यापारी वर्गाचें गव्हर्निंग बॉडीवरील प्रतिनिधित्व मराठा चेंबरातर्फें उमे राहिलेले श्री. आपटे ह्यांस मिळालें, ही गोष्ट विशेष अभिनंदनीय आहे.

सुबई प्रांतांतल मोटारीचे अपघात

१९३९-४० मध्ये सुबई प्रांतांत मोटारीचे ७,९०३ अपघात झाले. त्यापैकी ५,९०५ एकट्या सुबई राहतात घडले.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत मांडवल	रु.	३,००,००,०००
वसूल झालेलें मांडवल	रु.	१,००,००,०००
रिझर्व फंड	रु.	१,१५,५०,०००

मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

सुबईमधील शाखा : युलियन एक्सचेंज, कुलाथा, काळ्यादेवी आणि मलया व हिल.

इतर शाखा : अहमदाबाद (मद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिंग शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अचेरी (मुंबई रोजारी), नांदे (मुंबई रोजारी), कलकत्ता (ड्वाइफ स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बया बजार), कलकत्ता (चौरंगी स्टेशन), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किण्वने), नागपूर (इतवारी बजार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सटर् बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर युनीजाल व्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट (खेवर), मि. ए. गेड्डिस, सर कामसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई. जे. मि. दिग्गजा के. दाबाई, श्री. रामनिवास रामनारायण, मि. आर. एल. केराई.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दरोतोज्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० एकमेच्या शिलकेवर ३% दरानें व्याज दिलें जातें. रु. १,००,००० वरील व्याज हास योजनेनें दिलें जातें. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेसा कमी झाल्यास व्याज दिलें जात नाहीं. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजानें स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

वित्त व सेटलमेंट्समार्गे बँक एक्सिक्यूटिव्ह व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तन्हेचें ट्रस्टीचें काम केलें जातें. नियम अर्ज करून मागवावत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट—श्री. आर. लालबाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : व्हाल स्ट्रीट, फोर्ट, सुंबवी.

अधिकृत मांडवल	: रु.	१०,००,०००
विक्रीस काढलेलें मांडवल	: रु.	५,००,०००
सपलेलें मांडवल	: रु.	३,८८,५५०
वसूल झालेलें मांडवल	: रु.	१,९४,०३५
एकूण खेळतें मांडवल	: रु.	३,१,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष

श्री. धों. कृ. साठे

श्री. न. ग. पवार

श्री. झयं. वि. राजडे

श्री. वा. ए. वडे

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे

यांची खरेदीविक्री करोतीनें करून दिली जाते.

बँकेच्या शेअरवर १९४० अखेर पुण्या होणाऱ्या वर्षी द. सा. द. शेकडा ४ टक्के करामाफ डिव्हिडंड दिलें गेलें. बँकेची शेअरविक्री चालू आहे.

म. वि. मोखळे

मॅनेजर.

लढावाचा कायदा

लेखक:-श्री. के. बा. गजेन्द्रगडकर, बी. ए., (ऑनर्स) एलएल. बी.

सेडेगांवांतील अज्ञ जनतेच्या आर्थिक हलाखीचें कजेदलाली हें एक प्रमुख कारण आहे. झुडक कारणांकरितां गांवांतील कलह-प्रिय गुंड लोकांचे नादी लागून, अज्ञ लोक विनाकारण कोर्टांकडे धांव घेऊन आपल्या व आपल्याबरोबर इतरांच्या संपत्तीचा, वेळेचा व मानसिक शक्तीचा न्हास करून घेतात. हें कजेदलालीचें वेद नाहीसैं होण्यास सार्वत्रिक शिक्षणप्रसार हा उपाय आहे व ह्या उपायाचा अवलंब करण्याचा प्रयत्न हल्ली होत आहे ही संतो-शाची गोष्ट होय. जनता शिक्षणानें सुसंस्कृत झाली म्हणजे तिला आपलें हित-अहित कळूं लागेल व मग लोक गांवांतील गुंड लोकांच्या यापास भुलणार नाहीत. वास्तविक सेडेगांवांमध्ये खरोखर पाहिलें असतां कोर्टे-दरबारी कज्जे लढविण्याचा प्रसंग कां यावा हें कळत नाही. आपला भाऊ इदेंवानें मयत झाला असतां त्याच्या अनाथ विधवेस आपल्या व्रिताथार्थाकरितां, नवऱ्याच्या नातेवाई-कांकडून पोटगी मागण्याकरितां कोर्टांकडे धांव कां घ्यावी लागवी, हें कळणें दुरापास्त आहे. उधार माल दुकानदारांकडून आणिले असतां त्याचे पैसे वसूल होण्याकरितां गुंडकानदारास कोर्टांकडे धांव घ्यावी लागते. प्रॉमिसरी नोट लिहून देऊन पैसे घेतले असतां सावकारास त्याकरितां दावा आणावा लागतो. भावाभावांस वांटणीकरितां कोर्टे-दरबार करून आपल्या संपत्तीचे पुष्कळ वेळां वाटोळें करण्याचा प्रसंग येतो. अशीं कितीतरी उदा-हरणें देतां येतील. ह्या सर्व परिस्थितीत उभयबाजूच्या लोकांमध्ये तंट्याचें कारण पुष्कळ वेळां अस्तुं शकले; नाही असें नाही. परंतु हे तंटे दोघांच्या पूर्ण विश्वासांतील त्रयस्थ लोकांकडून मिटवि-ल्यास त्यामुळें दोघांचाहि वेळ, पैसा व अन्न वाचून दोघांची एकमे-कांविषयी मनाप्रच्यें उत्पन्न होणारी द्वेषबुद्धि कमी होणार नाही काय ? व त्यामुळें अप्रत्यक्षरित्या देशाचें कल्याणच होईल ह्यांत शंका नाही. अशाप्रकारें निकाळ करून घेण्यास न्यायकोर्टें व कायदेमंडळें ह्यांचें एकप्रकारें प्रोत्साहनच आहे व त्या दृष्टीनेच नवीन प्रचलित झालेल्या लढावाच्या कायद्याचें ज्ञान जनतेस असणें फार जरूर आहे.

आपल्यामधील तंट्याचा निकाळ तिन्हाईत इसमाकडून करून घेण्याची पद्धत आपल्या देशामध्ये फार दिग्भ्रमसाधून सुरु होती. गांवांमध्ये पंचायत भरवून तिच्यापुढें आपलें गा-झाणें मांडून पंचायतीकडून दिलेला हा न्याय मान्य करण्याची पद्धत पूर्वी असे. गांवांतील पांच योग्य माणसांनी दिलेला निर्णय सर्वस-दिदेकबुद्धीस धरून योग्यच असणार अशी सर्वांची साजरी असे. "पांचामुही परमेश्वर" ह्या म्हणीचा अर्थही तोच आहे. लढाव कायद्याने ह्या पद्धतीसच कायदेशीर स्वरूप दिलें आहे.

हल्लींहा लढाव कायदा (Arbitration Act) हा हिंडुस्थान सरकारने पास केलेला १९४० चा दहावा कायदा होय व तो १ जुलै, १९४० पासून देशामध्ये अमळांत आला आहे. हा कायदा पास होण्यापूर्वी लढावाकडून. निर्णय करून घेण्यासंबंधी दोन कायदे अस्तित्वांत होते. एक लढावाचा कायदा (१८९९ चा ९ वा) व दुसरा कायदा म्हणजे दिवाणी कायद्याला (सिव्हिल प्रोसिजर कोड) जोडलेले दुसरें परिशिष्ट होय. ह्या दुसऱ्या परि-

शिष्टामध्ये लढावाकडून तंट्याचा निर्णय करून घेण्यासंबंधी नियम दिले आहेत. लढावाचा कायदा हा फक्त मुंबई, मद्रास, कलकत्ता वगैरे इलाख्याच्या राजधानीच्या शहरांतील व्यवहारासच बद्धतेक लागू होत असे. बाकीच्या सर्व ठिकाणांना दिवाणी कायद्याचे दुसऱ्या परिशिष्टातील नियम लागू होते. यामुळे लढावाकडून तंटा मिटवून घेण्यासंबंधी हिंडुस्थानांत दोन कायदे प्रचलित होते. ह्या दोनहि कायद्यामध्ये बरीच वेगुण्यें होती व लढावाचा कायदा सुधारून ह्या दोन कायद्यांऐवजी सर्व हिंडुस्थानासच लागू होईल असा सर्वव्यापी एकच कायदा.होणें जरूर आहे अशी मागणी न्यायापी संस्थांकडून फार दिवस केली जात आहे. हाय-कोर्टांच्या न्यायाभिज्ञांनीहि हा लढावाचा कायदा दुरुस्त होणें जाणें आहे असें आपलें मत कित्येक ठिकाणी प्रदर्शित केलें आहे. लढावाचे दोन कायदे जे देशांत प्रचलित होते त्यामध्ये काय दोष आहेत, ह्या दोघांमुळें ताजगी लढावाकडून स्वरित न्याय मिळविण्याचा जो मार्ग त्या मार्गामध्ये कसे अडथळे उत्पन्न होऊं शकतात ह्यांचें सविस्तर वर्णन दिवाणी न्यायासंबंधी नेमलेल्या कमिटीनें (Civil Justice Committee) नें आपल्या रिपोर्टामध्ये १३ व्या 'लढाव' (Arbitration) ह्या प्रकरणांत केलें आहे, (पानें २०८ ते २२४ पहा). जिझाद्वीनें ह्या कमि-टीच्या रिपोर्टातील हा भाग अवश्य वाचवा.

ह्यासंबंधी आलेल्या सर्व सूचनांचा विचार करून सर्वव्यापी व सर्व हिंडुस्थानास लागू होणारा असा लढावाचा कायदा हिंडुस्थान सरकारनें हल्लीं प्रचलित केला आहे व त्याचा अंमल ता. १ जुलै १९४० पासून सुरू झाला आहे. ह्या नवीन कायद्यानें पूर्वीच्या लढावाचा कायदा व दिवाणी कायद्याचें दुसरें परिशिष्ट (Second Schedule to the Civil P. Code) हे लढाव-निवाड्यासंबंधी कायदे रद्द केले आहेत व आतां १९४० चा दहावा लढावाचा कायदा हाच लढाव-निवाड्याचा एकच कायदा प्रचलित केला आहे. हा कायदा अगदीं लहान असून त्याची फक्त ४९ कळमें आहेत. ह्या कायद्यानें कोर्टांत कज्जा चालू असला तरी आमचा तंटा त्रयस्थाच्या मध्यस्थीनें तोडण्यास आमची कबुली आहे असा एकमेकांच्या विरुद्ध असलेल्या उभयपक्षकारांनीं अर्ज दिला असतां कोर्टे दोघांच्या संमतीत लढाव नेमून त्याचेकडे तंटा सोपविते व लढावानें दिलेला निर्णय मान्य करून त्याप्रमाणें कोर्टे आपला निर्णय देतें. त्याचप्रमाणें कोर्टांत दावा दाखल होण्यापूर्वी उभयपक्षकारांनीं आपला पसंतीचा पंच नेमून त्यान दिलेला निर्णय कोर्टांत दाखल करावयाचा व त्या निर्णयास धरून कोर्टे आपला हुकुमनामा करतें. उभयपक्षकारांनीं मिळून एकच पंच नेमावा किंवा प्रत्येकानें एक असे दोन पंच स्वतंत्र नेमावयाचे व दोघांचें एकमत व झाल्यास त्या दोघा पंचांनीं एक तिसराच सरपंच नेमून त्याचेकडे फाम सोपवावयाचें व ह्या सरपंचाचा निकाळ असेरचा समजला जाईल व तोच कोर्टांत दाखल होऊन त्याप्रमाणें कोर्टे आपला हुकुमनामा करीत. ह्याप्रमाणें थोडक्यांत पंचाच्या नेमणुकीसंबंधी कायद्यांत योजना आहे. काम करण्याबद्दल पंचांना काही महिनताना देण्याबद्दल कायद्यानें तरतूद केली आहे. कोर्टेप्रमाणेंच सपथेवर पुरावा घेणें, कमिशन काढणें वगैरे कोर्टांचे अधिकार पंचाल कायद्यानें दिले आहेत. पंचानें ठराविक मुदतीतच आपला निर्णय जाहीर करावा असें त्यांचेवर बंधन घातलें आहे. (अपूर्ण)

बंद पडलेल्या बँका

१९३९ सालीं सवंध हिंदुस्थानांत मिळून ८६ बँका लिक्विडेशनमध्ये गेल्या अगर गुंडाळण्यांत आल्या. त्यांचे अधिकृत भांडवल १ कोटी, ८१ लक्ष रुपये, सपलेले भांडवल १९ लक्ष, १६ हजार रुपये व वसूल भांडवल १० लक्ष, ६ हजार रुपये होते. १९४० सालीं ६० बँका बंद पडल्या, त्यांचे अधिकृत, सपलेले व वसूल भांडवल अनुक्रमेण ५ कोटी, ९१ लक्ष; ११ लक्ष, ६५ हजार व ६ लक्ष, ८२ हजार घ्याप्रमाणे होते. ह्या आंकड्यांवरून वसूल भांडवलाचे अत्यल्प प्रमाण दिसून येते. मुंबई प्रांतातील बंद पडलेल्या बँकांचा तपशील खाली दिला आहे:—

	१९३९		वसूल भांडवल (हजार रु.)
	अधिकृत भांडवल (हजार रु.)	सपलेले भांडवल (हजार रु.)	
१ विजापूर ट्रिनिटी बँक	२०	१३	१३
२ सारस्वती बँकिंग अँड इन्शुरन्स युनियन	१०	८	३
३ परफेक्ट बँक ऑफ बॉम्बे	१००	१५	१५
४ नोबल बँकिंग अँड इ. कं.	१०	८	१
५ इ. मॉटिंगेज लोन्स	५००	४२	२०
६ सदर्न इंडिया बँकिंग कॉर्पोरेशन	२०	३	३
७ न्यू उत्तेजक बँक	२०	३	३
८ प्रीमिअम बँक	१००	१२	३
९ जानी बँक	५००	१३	५
१० बागलकोट कमर्शियल बँक	२००	२४	१७
	एकूण	१,४८०	१,२५
	१९४०		
१ हेल्थिंग बँक ऑफ इंडिया	१००	१२	१२
२ श्री. सत्यनारायण बँक	२०	२	१
३ रामकृष्ण बँकिंग युनियन	५०	३०	२
	एकूण	१७०	४४
			१५

रोजदारीने काम करणारांस गुमास्ता कायदा लागू आहे काय ?
रोजदारीने काम करणारांस मुंबई गुमास्ता कायदा लागू आहे काय ? असा प्रश्न मुंबई हायकोर्टांत नुकताच उपस्थित झाला आहे. हसनअल्ली गुलामअल्ली पाटणवाला हांच्या मालकीच्या हॉटेलांत त्यांनी वरील कायद्यास अनुसरून याचा लावल्या नाहीत, ह्या आरोपावरून त्यांस चीफ प्रेसिडेन्सी मॅजिस्ट्रेटनी १० रुपये दंडाची शिक्षा केली होती, तिचेवर हायकोर्टाकडे रिविजन अर्धील करण्यांत आले आहे. आपले सर्व नोकर रोजदारीने काम करणारे आहेत व त्यांस गुमास्ता कायदा लागू नाही, असे अर्जदारातर्फे साळच्या कोर्टांत सांगण्यांत आले होते. आपिलाचें काम चालू आहे.

अंबिसिनियाची राणी

अंबिसिनियाची राणी आदिस आबावांत लनकरच दासल कोवेल.

मुंबई इलाख्यातील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानी

असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक, लिमिटेड.

(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी-सर विठ्ठलदास ठाकरसी मेमोरिअल बिल्डिंग,
९, बँक हाउस लेन, कोट मुंबई.

शाखा

१ बारामती (जि. पुणे)	१० अकलूज (जि. सोलापूर)
२ सातारा (" सातारा)	११ विरमगांव (" अहमदाबाद)
३ इस्लामपूर (" ")	२० धुळे (" प. सानदेश)
४ कन्नड (" ")	२१ दोडडाचे (" ")
५ तासगांव (" ")	२२ शिरपूर (" ")
६ किलोकरवाडी (" ")	२३ शहादे (" ")
७ शिराळे (" ")	२४ गंडुयार (" ")
८ कोरेगांव (" ")	२५ साकी (" ")
९ साई (" ")	२६ त्रिदुबेडे (" ")
१० अहमदनगर (" अहमदनगर)	२७ तळवे (" ")
११ शेवगांव (" ")	२८ मालेगांव (" नाशिक)
१२ कोपरगांव (" ")	२९ सटाणा (" ")
१३ बेलापूर (" ")	३० कळवण (" ")
१४ राहुती (" ")	३१ लासलगाव (" ")
१५ भिवंडी (" ठाणे)	३२ वांदगांव (" ")
१६ पालघर (" ")	३३ दोहद (" पंचमहाल)
१७ कल्याण (" ")	३४ कालोळ (" ")

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेव्हिंग बँक ठेवी

स्वीकारल्या जातात

आणि

इलाख्यातील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणी हुंडीचा व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्पन्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरिता हेडऑफिस अगर शाखा-
कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

पुणे सॅ. को. बँक लि.

(वार्षिक समा: ७-९-४१)

वरील बँकेचे एकूण ३,५१९ व्यक्ती व २६५ सोसायट्या समासद असून भागांचे वसूल भांडवल २ लक्ष, ८२१ हजार रुपये आहे. रिझर्व फंडाची रकम १ लक्ष, ४२ हजार रुपये आहे. स्यासेरीज प्रोव्हिडंट फंडांत ५४ हजार रुपये, इमारत घसारा फंडांत ५६ हजार रुपये, डिव्हिडंड ई. फंडांत १११ हजार रुपये, बुडीत व संशयित कर्ज-फंडांत २४१ हजार रुपये ह्या प्रमाणां रकमा आहेत. १९३९-४० असेर ठेवींची रकम ४४ लक्ष, ९१ हजार रुपये होती. ती आतां ५० लक्ष, २२ हजार रुपये झाली आहे. बँकेचे ५१ लक्ष रुपये रोख अगर इतर बँकांत. शिष्टक असून २५ लक्ष ८७ हजार रुपये सरकारी सजोसे सत्यादीत गुंतविलेले आहेत. त्यांची बाजारभावानें होणारी किंमत २६ लक्ष, ४२१ हजार रुपये भरते. इंडियन ट्रस्ट अँडकॉम्पन्स बँकेची गुंतलेली रकम १ लक्ष, ८८ हजार रुपये आहे. बँकेचे ११ लक्ष ३ हजार रुपये सोसायट्यांकडून कर्जे येणें आहे. म्हणजे, ह्या देण्यांत १ लक्ष रुपयांपेक्षा अधिक रकमेची घट झालेली आहे. " गेलीं कांहीं वर्षे सोसायट्यांचा वसूल पिकाचे मानानें सुद्धा जसा न्हावयास पाहिजे तसा होत नाही, असें आढळून आल्यावरून व त्यामुळे सोसायट्यांचा बँकेकडेहि समाधानकारक वसूल येत नाही, असें आढळून आल्यावरून अहवालाचे सालीं वसुलीच्या हंगामापुरतेच सेव, सासवढ, दौंड ह्या शाखांच्या कार्यक्षेत्रांत एकेक वसुली कारकून बोर्डांनि नेमला होता. पुढील सालींहि तशीच योजना चालू ठेवण्यांत यावी, अशी बोर्डाची शिफारस आहे. "

सोसायट्यांच्या समासदांवर सोसायटीनें लवाद हक्कमानांमि मिळवून जे रेव्हेंयू सात्याकडे नजावणीला पाठविलेले असेंतांत त्यांच्या वावर्तीत प्रसंगविशीं जंगम मालाची जती करण्याचे प्रसंग येतात. अशा वेळीं रेव्हेंयू सात्यांच्या अंमलदारांना मदत न्हावी म्हणून कलेक्टरांनी आपल्या जिल्हातीत काहीं यूनियन्सचे सुपरवायझर व बँकेचे इन्स्पेक्टर येना लॅन्ड रेव्हेंयू कोड कायद्याचे कठम १५४ अन्वये जंगम मालाची जती रेव्हेंयू अंमलदाराचे संमतीनें करण्याचा अधिकार दिला आहे. याचाहि वसुलीवर बराच इष्ट परिणाम होण्यासारखा आहे. अहवालाचे सालअसेरीस ह्या अधिकार बँकेच्या इन्स्पेक्टरांना मिळाला असल्यानें त्याचे दृश्य परिणाम यंदाच्या वसुलीवर होऊं शकते नाहीत.

बँकेचे व्यक्तिकः समासदांकडून कर्जे येणें १ लक्ष, ६० हजार रुपये आहे, व व्यक्तिकाः समासदांकडून ओव्हरड्राफ्ट येणें रकम १ लक्ष, ७३ हजार रुपयांची आहे. इमारतीची ताळेबंदातीत किंमत १ लक्ष, १५ हजार रुपये आहे. बँकेचा सेफकस्टडी व्हॉल्ट दिवसानुदिवस लोकप्रिय होत चालला आहे. अहवालाचे वर्षअसेर बँकेस ३३,४०१ रुपये नफा झाला, त्यांतून भागीदारांस ४% दरानें डिव्हिडंड देण्यासाठी १५,६०० रुपयांचा विनियोग होईल. " बँकेचा स्थावर मिल्करीवरील व्यवहार कमी होत आहे व लवादी कर्जे, कोठार कर्जे व लिक्विडेशनमध्ये गेलेल्या सोसायट्यांकडील कर्जे ह्यांवर व्याज चालू नाही. नवीन क्फायतशीर व्यवहाराचे मार्ग सोसाळ्यां आवश्यक झाले आहे, परंतु ते

सध्या तरी दृष्टिघात येत नाहीत. अशा परिस्थितीत सरकारी कर्जरीत्यांत नैमित्तिक स्वरूपाचा फायदा झाल्यामुळे यंदा जरी ४ टक्के डिव्हिडंड दिलें तरी तशी अनुकूल परिस्थिति दरसाल येईलच असा भरवसा घरातां येत नाही. "

सहकारी सोसायट्यांच्या समासदांनी, होतानु तयार केलेल्या मालाची क्फायतशीर विक्री करून देण्याची योजना केल्या- शिवाय त्यांचा सरा फायदा होत नाही, हें तत्त्व हिंदुस्थान सरकारनें मान्य करून दरेक प्रांतानिहाय चीफ मार्केटिंग ऑफिसर नेमून त्यांचे एक स्वतंत्र सातेंच निर्माण केले आहे. मालाची विक्री करून देणाऱ्या सरेदीविक्रीच्या स्वतंत्र संस्था जिल्हातीत प्रमुख बाजारपेठांच्या गांवी स्थापन होऊन जिल्हा बँकांनी प्रयोगादासल म्हणून आपल्या कार्यक्षेत्रांत प्रारंभीचा प्रयत्न करून पहावा, असा सहकारी सात्यानें सल्ला दिल्यावरून, बोर्डांनि इंदापूर, दौंड व केदगांव येथे अदत दुकानें सुरू केली आहेत. या दुकानांनीं अदतीवर फक्त शेतीतल्या भुसार मालाची बाजारपेठा- प्रमाणां विक्री करून घावयाची आहे. हा व्यवहार रंगरूपास देण्यासाठी व तो कायदेकानूंच्या कक्षेंत असण्यासाठी नॉमिनल (नाममात्र) मॅबर करून देण्याची पोटनिघमांत तरतूद न्हावयास हवी आहे.

सहकारी बँकांच्या नोकरांना सहकारी संस्थांच्या कारभाराची, कायद्याची व तपशीलवार व्यवहाराची माहिती करून देण्यासाठी मुंबई को. बँकस असोशिएशनचे वतीनें पुणे सॅ. को. बँकेनें एक ट्रेनिंग क्लास चालू केला असून, त्यांना शिक्षण देण्यासाठी बोर्डावरील अनुभवी समासदांनी व इतर तज्ज्ञ सदस्यस्थानी वेळांत वेळ काढून वर्ग चालविला आहे.

पुणे सॅ. को. बँकेवर लोकांचा चांगला विश्वास असल्याकारणानें, ठेवींची रकम वाढत चालली आहे. तथापि बँक आपल्या ६० लक्ष रुपयांच्या सेवत्या भांडवलापैकी शेतकी सोसायट्या, हाउसिंग सोसायट्या व विंगर शेतकी मंडळ्या, त्याचप्रमाणे कोठारें ह्यांत मिळून फक्त ११ लक्ष, ३ हजार रुपयेच गुंतवू शकली व ३७ लक्ष ७५ हजार रुपये तिळा सरकारी रेल्यांत ठेवावे लागले ह्यावरून बँकेच्या व्यवहारामध्ये परिस्थितीमुळे कसा बद्दल झाला आहे, हें दिसून येईल. बँकेचा मुख्य हेतु शेतकी संस्थांस भांडवल पुरवणें हा असला, तरी त्या संस्थांवरच अवलंबून रहाणें दिवसेंदिवस बँकेस अवघड जात आहे. शेतकरी ऋणविमोचनाचा फायदा पुणे जिल्हातीत एक-दोन तालुक्यांत प्रयोगादासल अंमलांत येणार आहे, अशी वदंता आहे. तसें झाल्यास, त्याचा परिणाम बँकेवर कांहीं हद्दानीं अनुकूल व कांहीं हद्दानीं प्रतिकूल होईल, तथापि त्याचा आज अंदाज काढीच करता येणार नाही. बँकेची प्रगति २४ वर्षे असंद रीतीनें चालू आहे व तिची रौप्य ज्युविली लवकरच साजरी होईल, त्याच्या सजर्चीची तरतूद नपयानुत्न करून देण्याचें बोर्डाचें धोरण अभि- नंदनीय आहे. श्री. न. वि. भोंडे, सी. ए., एलएल. बी. हे बँकेचे चेअरमन असून श्री. व. दि. चितले हे मॅनेजिंग डायरेक्टर आहेत.

रशियाची अमेरिकेंत वरी रशियाच्या अमेरिकेंतील देण्याची बेरीज ४ कोटि डॉलरपेक्षा अधिक भरत नसल्याकारणानें, त्यापेक्षा अधिक किंमतीच्या मालाची तेथें रेशीनें खरेदी करणें रशियाला अवघड जाईल. आपण सर्व खरेदी रीतीनें करूं, असें रशियानें मागें सांगितलेलें आहे. रशियास किमान १ अज्ज डॉलर्सचा युद्धविषयक माठ पाहिजे आहे.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९४५ पासून)	%
सरकारी आणि निमसरकारी रोखे	
५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ...	१११-८
४% १९४३ ...	१०४-०
३ १/२% विनमुदत ...	९६-०
३ १/२% १९४७-५० ...	१०३-२
३% (१९६३-६५) ...	९५-३
३ १/२% १९४८-५२ ...	९७-८
४% पोर्ट ट्रस्ट (लाभ मुदत)	१०९-८
४% मुंबई म्युनिसिपल (लाभ मुदत) ...	१०९-८
४% नॅश्वर कर्ज (१९५३-६३) ...	११५-०
५% नॅश्वर कर्ज (१९५५) ...	१२६-०

मंडळ्यांचे भाग

(कंसातील पहिला आकडा भागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा पध्दल घाललेले मांडपल व कंसांमत्तरभा आकडा वार्षिक विभिनंद दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११% ...	१४२-४
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०% ...	११४-०
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९% ...	४७-८
इंजीरिअल बँक (५००) १२% ...	१५७-८
बचि मॉ. को. बँक (५०) २ रु. ...	५३-८
रिझर्व्ह बँक (१००) ३ १/२% ...	१०८-०

बीज

बचि टून्चे ऑर्डि. (५०) १२% ...	१४२-३२
कराची (१००) ९% ...	२१५-३०
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९% ...	२१७-८
दादा पॉवर ऑर्डि. (१०००) ५ १/२% ...	१६६५-०
आंध्र बॅंकी ऑर्डि. (१०००) ७ १/२% ...	१७१७-८

रेल्वेज

हॉट-बारागली (१००) ४ १/२% ...	१०४-८
पाचोरा-जामनेर (१००) ३ १/२% ...	८४-०
अहमदाबाद प्रांतज (५००) ११ १/२% ...	८८७-८
तापी बॅंकी (५००) ८% ...	६५३-१२

इतर

बेलापर गुगर (५०) १० रु. ...	२१५-०
इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २ रु. ...	४९-४
शिवा स्टीम (३५) १ रु. ...	२३-१२
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु. ८ आ. ...	४६-४
ओरिएंटल विमा (२००) १२ १/२ रु. ...	४१५५-०
दादा आयर्न प. मे. (१५०) ६% ...	२२१-१४
दादा आयर्न यु. मे. (१००) ७ १/२% रु. ...	१५५-१२
दादा आयर्न ऑर्डि. (७५) १५ रु. ...	३१७-८
दादा आयर्न डिफरेंड (३०) १७ १/२ रु. १० आ. ७ पे. ...	२०९-०
जसोसिस्टेड सिमेंट (१००) ५ रु. ...	१५०-४

खोने-चावी

कोणे (मिंट) फ्रयेक तोळ्यास ...	४२-२-०
बांदी फ्रयेक १०० तोळ्यास ...	६२-११-०

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा, कॅस गळणें व टक्कल
ह्यावर अनुभविक उपाय
संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कॅ., अहमदाबाद

“ अर्थ ” ग्रन्थमालेंतील पुस्तकें

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि
विषयांवरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची
लोकप्रिय पुस्तकें.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
दुसरी आवृत्ति किं. १ रु. ८ आ.

२ रिझर्व्ह बँक : किं. १ रु.

३ व्यापारी उलाढाली : किं. १ रु.

४ सहकार : किं. २ रु.

१ भारतीय अर्थशास्त्र : किं. ५ रु.

२ अर्थशास्त्र : किं. ३ रु.

अर्थशास्त्र, बँकिंग, सहकार इत्यादि विषयांवरील
इतर पुस्तकेंहि पुरविलीं जातील.

अर्थ ग्रन्थमाला, पुणें ४.

पुण्यांत आल्यावर

सुशिक्षितांनीं सुरू केलेल्या

OUR HOME

या

कमालीच्या स्वच्छ, सात्विक व पुष्टिदायक
निवास भोजनालयांत

उत्तरण्यास या.

मध्यवर्ती, हवाशीर मोकळी जागा व सर्व सुखसोयी.

याच एका ठिकाणीं

अनुभवास येतील.

अंबर होम,

६१९ शनवार पेठ, नातूंचे हौदासमोर, पुणें.

पावसाळ्यांतील उपयुक्त औषधें

❖ संग्रह करा ❖

कॉलरा गोळी, संजीवनी गुटी, कुटजारिष्ठ

पाचकवटी, पंचकोलासव

तसेंच

पंडुरोगावरील अप्रतिम गुणकारी

—: रक्तवर्धक :—

सुवर्णकल्प, बालजीवन, अस्थिपोषक,

रक्तशोधक, कफनाशक हीं पेटंट

औषधें मागवा

मुख्य दुकान—गणपती चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

सर्व तऱ्हेची कापड छपाई व रंगई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

‘पायोनियर डायंग हाऊस’

कोचाचें कापड (Casement cloth), दाराचे पट्टे, टेंबल कपडा
इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना—

भिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

मधुमेहावरील
औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, फरल मॅल्बकड
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

रिसबूड ब्रदर्स, टेलर्स

वक्तशीरपणा व फिटिंग ह्याची गॅरंटी

Prop. M. V. Risbud, B. A.

सदाशिव पेठ हौदानजीक, पुणे २.

महिलांचे भरतकाम व विणकामाच्या सामानाचें दुकान

एम्ब्रॉयडरी मार्ट

६१६, शनवार पेठ, पुणे २.

राहणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७५ गणपती चौक

व्यवस्थापक

सरकारी डिप्लोमा मिळाल्यानंतर पुढील प्रॅक्टिस व धंदेशिक्षण घेऊन
जर्निमन टेलर व्हा.

मुदत सहा ६ महिने, फीसह सर्व खर्च ६० रु., अगदी नवीन विद्यार्थ्यांस
फीसह सर्व ११० रु. मुदत १ वर्ष

फराहकर टेलर्स अँड कॅडिमी, ६७१ सदाशिव, पुणे.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

-- Raviwar Peth, Saraff Bazar, --

POONA CITY.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. व्. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे ३००, किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धान्तांचे विवेचन केले
आहे.

‘अर्थ’ ग्रंथमाला.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
२ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
३ व्यापारी उलाढाली

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची सात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

हे पत्र पुणे, पेठ भांगुडा प. नं. ९१५११ आर्यभूषण लायब्रार्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
रा. बाळराव वामन काळे, पी. ए. यांनी 'दुर्गाचिपास,' भांगुडा, प. नं. ९२११३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.